

Берча О.М.

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У статті проаналізовано динаміку інноваційної діяльності в Закарпатській області за останні роки, яка має виключну значущість для розвитку економіки, зроблено її порівняння з попередніми періодами, а також з відповідними показниками по Україні. Виявлено тенденції інноваційної активності в країні та Закарпатській області, зокрема те, що частка інноваційних підприємств за цей період майже не змінилася, а частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промисловості в Україні різко знизилася, в той час, як в Закарпатській області відбулося її суттєве зростання.

Ключові слова: інноваційно активні підприємства, фінансування інноваційної діяльності, інноваційна продукція, кредитування.

Постановка проблеми. Нині жодна успішна країна не в змозі побудувати конкурентоспроможну економіку поза інноваційним шляхом. З метою визначення рейтингу світових економічних систем з точки зору потенціалу для інноваційної діяльності і її результатів з 2007 року міжнародною школою бізнесу INSEAD започатковано визначення глобального індексу інновацій (GII). У GII -2013 дається оцінка ситуації в 142 економічних системах світу на основі 84 показників [1]. Згідно з Глобальним індексом інновацій, Україна в цілому за період 2007 – 2013 рр. піднялася на 4 сходинки та отримала 71 рейтинг. Основою стабільності соціально-економічного розвитку будь-якої країни є рівномірний, збалансований розвиток регіонів. Не є винятком в даному випадку й Закарпаття, важливе місце в економічній діяльності якого посідають інновації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам та перспективам інноваційної діяльності в Україні приділяли значну увагу відомі вітчизняні вчені, що підтверджує їх важливість. Цій тематиці присвячені праці таких вчених як: О.І.Амоші, В.М.Гриньової, О.В.Козиревої, С.М.Ілляшенко, Л.І.Федулової, В.М.Гесця, С.В.Білецького, Г.О.Швиданенко, Ю.М.Бажала та інших. Дослідження теоретичних та практичних засад регіонального розвитку були здійснені М.І.Долішнім, В.П.Мікловдою, М.А.Козоріз, З.С.Варналієм та іншими. Незважаючи на те, що питання підвищення результативності інноваційної діяльності та поступового переходу до інноваційної моделі розвитку знаходяться постійно в полі зору науковців, практиків та політиків (ще у 1991 році прийнятий Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність»), реальна реалізація закріпленого законодавчо інноваційного курсу розвитку до цього часу не стала однією з головних ознак національної економіки. Оцінка динаміки інноваційної діяльності в останні роки в Закарпатській області також не отримала відповідної уваги. Разом з тим, неоднорідність науково-технічного потенціалу України в різні періоди та у різних регіонах потребує різних моделей інноваційного розвитку [3, с. 50].

Формулювання цілей статті. Дана праця спрямована на дослідження стану та тенденцій інноваційної діяльності в останні роки у країні в цілому, та в Закарпатській області зокрема, на виявлення відповідних взаємозв'язків та пошук можливостей розвитку інноваційного потенціалу.

Методологія дослідження сформована на основі оцінки статистичних тенденцій та виявленні взаємозв'язку з основними показниками економічної діяльності України. Вона охоплювала такі методи, як оцінка динамічних рядів, порівняльний, структурний та графічний методи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визнання в Україні високої актуальності інноваційного розвитку, здатності забезпечувати оволодіння новими знаннями та ефективно їх використовувати було зафіксовано ще у 1999 році в Концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку [4].

Всього за 2000-2013 роки в Україні кількість підприємств, що займалися інноваціями, зросла на 10 і склала 1715 одиниць, що свідчить про те, що інновації так і не стали необхідною компонентою функціонування більшості підприємств. Протягом періоду частка кількості підприємств, що займалися інноваціями, коливається, у 2013 році вона склала 16,8% , що менше рівня 2000 року на 1,2 %. В загальному по країні найбільший спад припадає на 2005 – 2006 роки, після чого спостерігається поживлення інноваційної активності підприємств, з 2005 по 2012 роки їх частка зросла на 5,5%. В Закарпатській області за аналогічний період ситуація погіршується, частка підприємств, що займалися інноваціями, зменшилася на 2,0%, та у 2012 році склала всього 8,5% [5]. Таким чином, можемо стверджувати, що показники інноваційної активності промислових підприємств області значно відстають від середніх по країні та не відповідають сучасним викликам економічного розвитку.

Протягом 2000–2013 років в Україні лівова частка коштів фінансування інноваційної діяльності припадає на власні кошти, а найменша її частина – на фінансування з державного бюджету (рис.1).

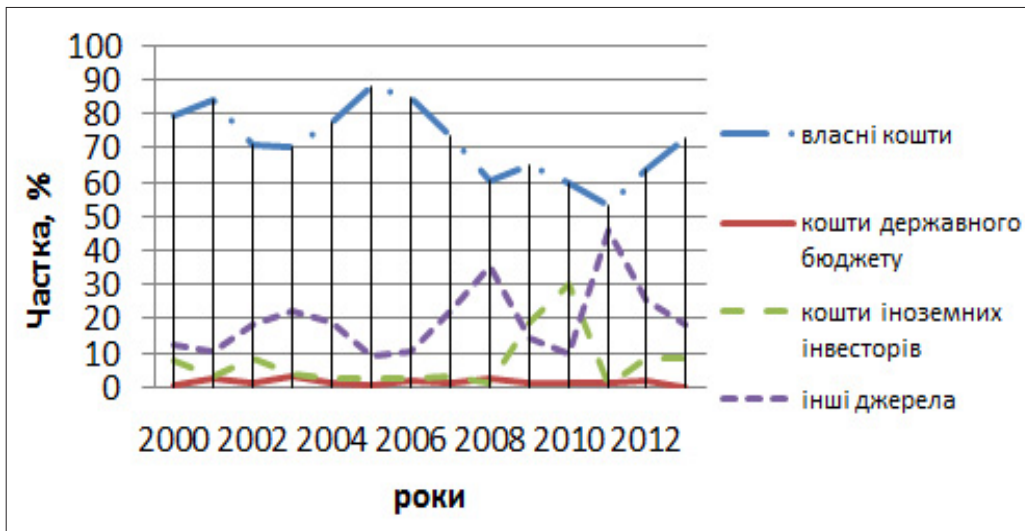

Рис.1. Джерела фінансування інноваційної діяльності в Україні, 2000-2013 рр.*

* побудовано на основі [5].

У середньому за період 2005-2012 років частка фінансування інноваційної діяльності за рахунок іноземних інвесторів становила 8,5%, що на 7,0%, або в 5,5 раза більше, ніж за рахунок коштів державного бюджету. Частка коштів вітчизняних інвесторів у фінансуванні витрат на інновації в середньому становила 0,7 %, а частка кредитів – 14%

[5]. Тобто, фінансова підтримка державою інноваційної активності підприємств є мізерною; зацікавленість інноваційною діяльністю в промисловості країни у іноземних інвесторів є вищою, ніж у вітчизняних на порядок; досить вагомим компонентом фінансування інноваційної діяльності виступає кредитування.

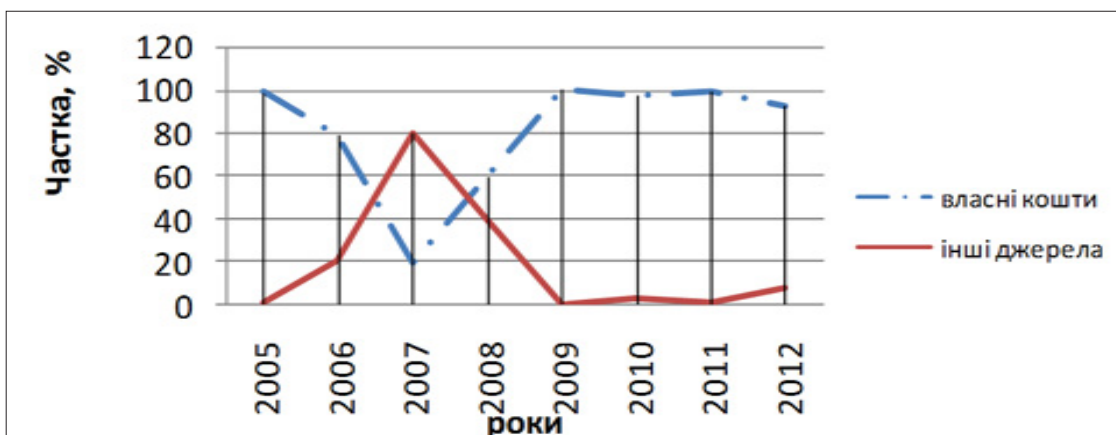

Рис.2. Джерела фінансування інноваційної діяльності в Закарпатській області, 2005 – 2012 рр.*

* побудовано на основі [5].

На рис.2 та 3 видно, що в Закарпатській області власні кошти в загальній сумі фінансування інноваційної діяльності мали ще більшу вагу, ніж в середньому по країні.

Власні кошти фінансування інноваційної діяльності в Закарпатській області в середньому за вказаний період складають 80,7%, і тільки у 2007 році були суттєві залучення зі сторони. В середньому за період фінансування інноваційної діяльності області за рахунок кредитів становило 11,0 %, іноземних інвесторів – 8,0 %, а фінансування з боку вітчизняних інвесторів не було взагалі.

Поглянувши на рис 4, бачимо, що абсолютне значення загальної суми витрат на інновації в Україні в цілому зросло і сягнуло максимуму у 2011 році, спо-

стерігаємо спад у порівнянні з попереднім періодом у 2009, 2012 та 2013 роках. Аналогічно поводить себе крива витрат на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення. Інші складові витрат протягом періоду коливаються, та все ж у 2009 році відбувся спад за всіма складовими витрат, що в першу чергу пов'язано зі світовою економічною кризою, пік якої припадає на кінець 2008 року. Загальна сума витрат на інновації за 2000 – 2013 роки з врахуванням офіційних темпів інфляції збільшилася на 49%.

Найбільшу частку протягом усього періоду займали витрати на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, а найменшу – на придбання зовнішніх знань (рис. 4). Інноваційна діяльність є багатогранним процесом трансформації та використання

новітніх ідей і знань. Умовно витрати на придбання та створення нових знань (дослідження та розробки) можемо назвати витратами на «активну» частину інновацій, інші ж витрати – це витрати на їх «пасивну» частину. Частка витрат на дослідження і розробки та

на придбання інших зовнішніх знань (на «активну» частину) в загальній сумі витрат інноваційної діяльності коливається і в середньому за зазначений період становить всього 13,5%. У 2012 році в Україні частка витрат на ці цілі склала 10,8 % проти 14,9 % у 2005

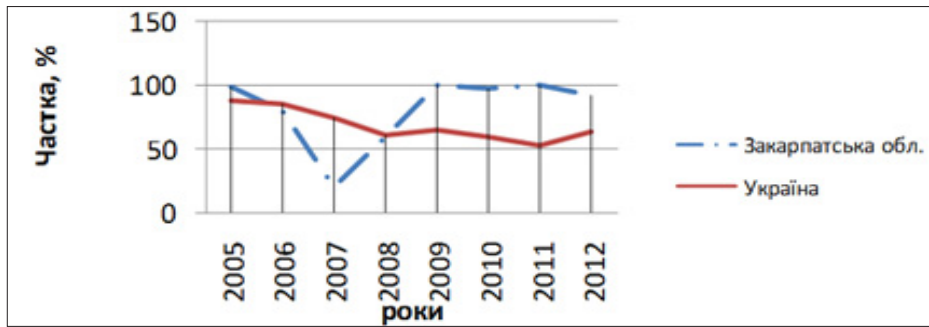

Рис.3. Власні кошти фінансування інноваційної діяльності в Україні та Закарпатській області, 2005–2012 рр.*

* побудовано на основі [5].

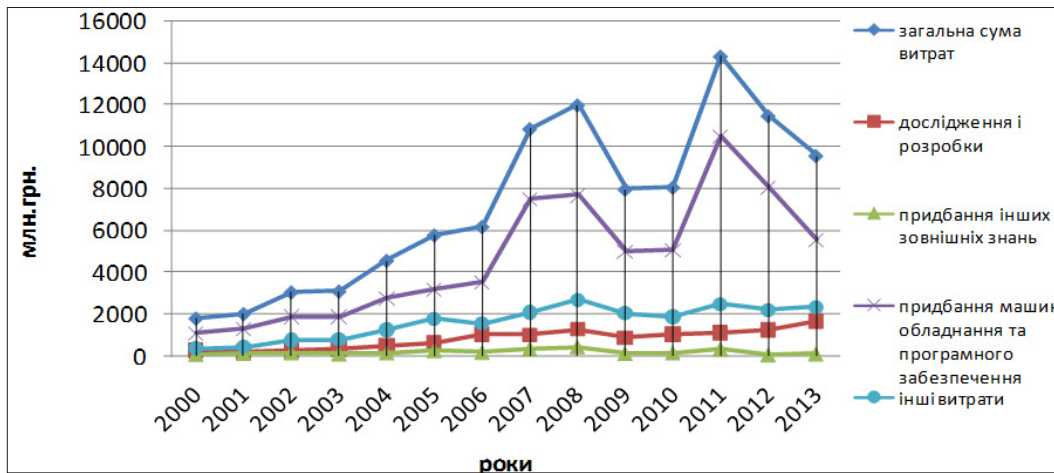

Рис.4. Витрати інноваційної діяльності за напрямками в Україні, 2000–2013 рр.*

* побудовано на основі [5].

році, тобто спостерігається спад цього показника, що є негативною тенденцією.

В Закарпатській області, як і по Україні в цілому, найбільші витрати щодо інноваційної діяльності також припадають на «пасивну» частину, витрати ж

на «активну» частину інноваційної діяльності є мінімальними, що відповідає загальнодержавним тенденціям (рис. 5). Витрати на дослідження і розробки та на придбання зовнішніх знань на Закарпатті протягом 2005 – 2012 років значно коливаються та в середньому

Рис.5. Структура витрат щодо інноваційної діяльності в Україні та в Закарпатській області, 2005, 2012 роки.*

* побудовано на основі [5].

становлять 4,1% загальної суми витрат на інноваційну діяльність, що є менше, ніж по Україні в рази.

Із загальної кількості інноваційно активних підприємств в країні у 2013 році 77% займалися упровадженням інновацій. Частка промислових підприємств, що впроваджували інновації, з 2000 по 2013 рр. є незначною, і за цей період скоротилася з 14,8% до 13,6%, тобто на 1,2%. Найбільший спад припадає на 2005 рік (8,2%), після чого відбувається повільне зростання [5]. Такий показник підприємств, що впроваджують інновації, є майже в 4 рази меншим, ніж в середньому в країнах ЄС. За період 2008–2010 рр. в країнах ЄС-27 більше половини (52,9%) підприємств повідомили про інноваційну діяльність, найбільша їх кількість в Німеччині (79,3%), а найменша в Литві (29,9%), Польщі (28,1%) та Болгарії (27,1%) [6].

Частка інноваційної продукції у загальному обсязі промислової продукції з 2001 року впала більш ніж на половину – до 3,3%. У 2013 році в порівнянні з 2005 роком, коли кількість підприємств, що впро-

ваджували інновації, була найменшою, частка обсягу реалізованої інноваційної продукції менша майже у 2 рази, а загальний її обсяг з врахуванням інфляції скоротився на 36%. Якщо порівнювати з середнім показником країн ЄС, то наукоємність промислової продукції менше майже у 8 разів. Частка інноваційної продукції у загальному обсязі в цілому по ЄС-27 становила 25,5%. Скажімо у Польщі – 33,5%, Словаччині – 34,7%, Угорщині – 43,2%, найменший показник у Італії – 12,1% (відсутні дані по Греції) [6].

Найбільша інноваційна активність підприємств Закарпаття припадає на 2006 рік (28 одиниць), але в цілому за 2005 – 2012 рр. кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації, зменшилася на 2 і склала 14 одиниць. А от частка інноваційної продукції в обсязі промислової суттєво зросла, та склала 13,4%, що значно перевищує середній рівень по країні (рис. 6).

Однак слід зазначити, що в Закарпатті в основному мала місце реалізація інноваційної продукції, яка була новою тільки для підприємства, а не для ринку (рис.7).

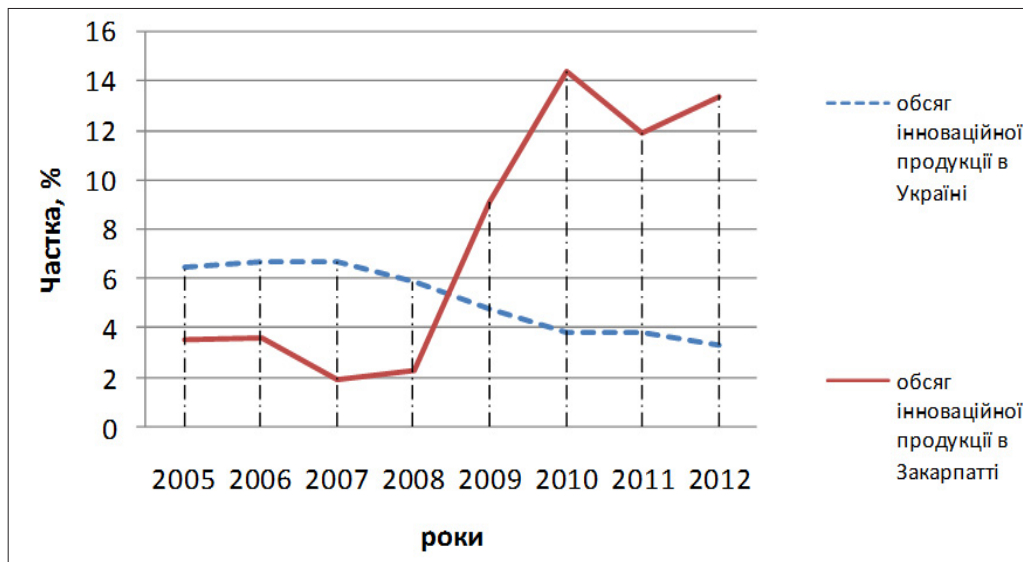

Рис.6. Реалізована інноваційна продукція в обсязі промислової в Україні та Закарпатській області, 2005–2012 рр.*

* побудовано на основі [5].

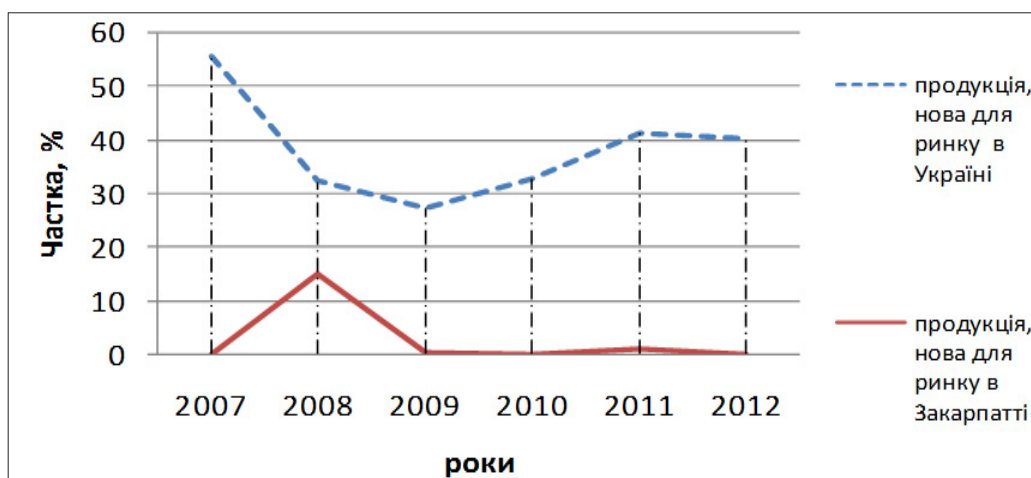

Рис.7. Реалізована продукція, що була новою для ринку в обсязі інноваційної в Україні та Закарпатській області, 2007–2012 рр.*

* побудовано на основі [5].

Такий факт можна пояснити тим, що в середньому за ці роки із загального обсягу реалізованої інноваційної продукції в Закарпатті

за межі України було реалізовано 81,6 %, що у 2 рази більше середнього показника по країні. (рис. 8).

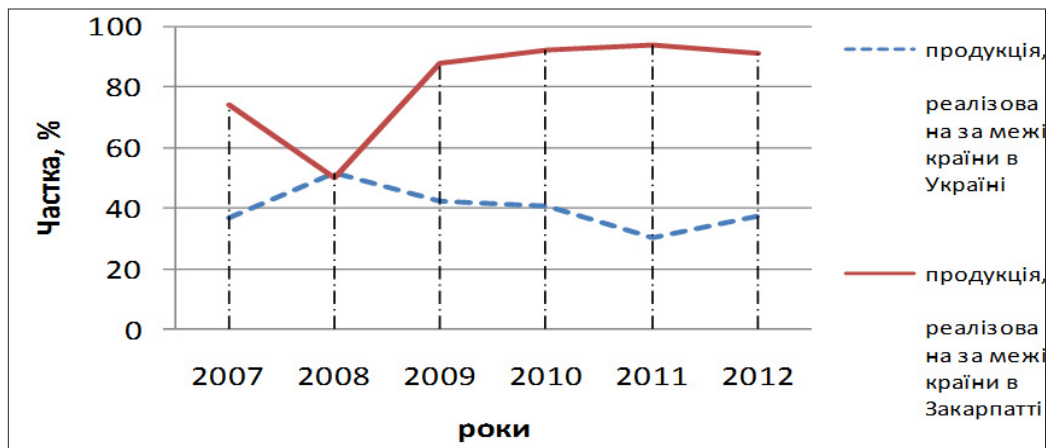

Рис.8. Реалізована продукція за межі України в обсязі інноваційної в Україні та Закарпатській області, 2007–2012 рр.*

* побудовано на основі [5].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи сказане вище, можна стверджувати, що у країні та в Закарпатті зокрема, наявна тенденція спаду витрат на інновації. Основним джерелом фінансування інноваційної діяльності підприємств залишаються власні кошти. Тому надзвичайно важливим є збільшення диверсифікації джерел фінансування інноваційної діяльності.

Найбільша частка витрат інноваційної діяльності припадає на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, а значно менше уваги приділяється фінансуванню витрат на придбання нових знань та на дослідження і розробки. Подальший інноваційний розвиток потребує перегляду структури витрат на інновації з метою збільшення долі її «активної» частини.

Показники частки промислових підприємств, що впроваджували інновації та питомої ваги реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової в Україні є надзвичайно низькими і відрізняються від середніх по ЄС в 4 та 8 разів відповідно. Для подолання кризових явищ Україні необхідна комплексна

стратегія інноваційного розвитку на довгостроковий період [2] з врахуванням передового досвіду зарубіжних країн.

Регіональними особливостями інноваційного розвитку Закарпатської області виступає відносно високий рівень, у порівнянні із загальнодержавним, частки реалізованої інноваційної продукції, а також великі обсяги її реалізації за межі України. Поряд з цим в Закарпатті частка підприємств, що займалися інноваціями, у 2 рази менша, ніж в Україні, а частка витрат на дослідження та придбання зовнішніх знань в загальній сумі витрат на інновації – менше в 3 рази. Характерним для області також є відсутність фінансування інноваційної діяльності з боку вітчизняних інвесторів.

Інноваційний розвиток України потребує різних моделей для різних регіонів [3, с.50], тому предметом подальших досліджень автора може бути більш глибокий аналіз особливостей інноваційного розвитку Закарпаття, в тому числі аналіз досліджень, проведених в рамках виконання проекту TEMPUS «Іннолаб» № 530429-TEMPUS-1-2012-1-UK-TEMPUS-JPHES.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глобальний інноваційний індекс. Звіти школи бізнесу INSEAD, Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) та Корнельського університету [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.globalinnovationindex.org/content.aspx?page=GII-Home>.
2. Денисенко М.П. Стратегія розвитку економіки України: інвестиційно-інноваційний аспект / М.П. Денисенко [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua.
3. Карп'юк О.П. Національні моделі стимулювання інноваційного процесу / О.П. Карп'юк // Стратегічні пріоритети. – 2013. – №3. – С. 46–50.
4. Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України. Постанова Верховної Ради України від 13 липня 1999 р. № 916-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/916-14>
5. Наукова та інноваційна діяльність. Статистична інформація [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Статистична інформація Євростат [Електронний ресурс]. - Режим доступу: epr.eurostat.ec.europa.eu/.

Одержано 15.09.2014 р.